

TEMA 1

MIRAR I PENSAR SOCIOLÒGICAMENT

M'he acurat no a ridiculitzar ni lamentar
ni detestar les accions humanes,
sinó a entendre-les.
(Baruch de Spinoza)

Aquest primer tema és introductori i vol servir de fil conductor per acostar-nos al l'objecte i mètode d'estudi de la Sociologia de manera contextualitzada i plural. Encara que el seu contingut no és fonamental, sí que facilita la tasca de situar-vos i poder avançar més ràpidament en els temes següents. L'objectiu d'aquest tema és proporcionar-vos un punt de partida per a entendre què és això d'analitzar la realitat social.

CONTINGUTS DEL TEMA

Què és la Sociologia
La Sociologia com a ciència
La societat
Els orígens de la sociologia
Que no és la sociologia
Les tècniques d'investigació social
La imaginació sociològica

OBJECTIUS DEL TEMA

- adquirir una noció general del que és la sociologia
- situar la sociologia en l'àmbit del coneixement científic
- adquirir una noció de societat
- conèixer els orígens de la sociologia
- tindre una noció del procés d'investigació social
- conèixer les tècniques d'arreglada de dades en Sociologia
- valorar el que suposa mirar la realitat des d'un punt de vista sociològic

QUÈ ÉS LA SOCIOLOGIA

Sobre la curiositat pel món que ens envolta i per nosaltres mateixos

La necessitat d'entendre i, amb això, donar sentit al món que ens rodeja és actual i ancestral. Com nosaltres mateixos, també els nostres avantpassats volien saber què passava al seu voltant i què els passava a ells mateixos. Viure en la ignorància, el desconeixement i el dubte no pareixen la condició natural dels sers humans. Més pareixen ser-ho la curiositat i l'ansia de saber i conèixer. Voler comprendre del món que ens rodeja. El món físic més immediat, tant animat com no animat; inclús el llunyà món celeste. És a dir, el món natural. Però l'entorn no és només fisiconatural; també és social i cultural, vivim amb altres: convivim. I la vida en comú ens suscita tantes incògnites i dubtes com el món físic. Quan algú es lamenta de que “el món està boig” està expressant la seua incomprensió no cap al món natural, sinó cap al social, dins del qual cadascun de nosaltres és una peça més. Potser es quede en el lament o potser faça un moviment inicial cap a la seua comprensió. En tot cas, segurament darrere de l'intent d'entendre el món que ens rodeja joga un altre propòsit: saber qui som cadascú i quin és el nostre lloc en un cosmos inabastable.

Per descomptat que tot açò que hem dit té sentit des d'un plantejament modern, on la resposta a totes eixes qüestions ens ve donada de bell antuvi i “des de fora” (segons ens volen fer que creguem). Com tampoc té sentit des de plantejaments *animistes*, en els que no hi ha diferència entre el natural i social; tot està poblat d'esperits o ànimes, que és el que explica el que ocorre al món. (I finalment a falta que en algun moment del desenrotllament del coneixement, les teories de la natura puguen explicar el social, fins a eixe moment el *naturalisme* és un desiderata).

De tota manera, la humana no és una curiositat desinteressada; ja que en això va implícita la supervivència de l'espècie. Molts animals no necessiten ser curiosos per sí mateixos. Els humans sí. Però ha de quedar ben clar que ni ells han triat no ser curiosos o ser-ho mínimament, ni tampoc nosaltres ser-ho, perquè no s'hi por triar el genoma que tenim.

Gràcies al coneixement es tracta de sobreviure, però no es tracta sols d'això, sinó també de viure millor gràcies a l'augment i l'avanç del coneixement. Nogensmenys, en societats on impera la creença en un món creat i governat totalment o parcialment per essers sobrenaturals (divinitats o semidivinitats) no es presta a una indagació profunda i sostinguda sobre l'entorn. La curiositat excessiva és desincentivada i castigada, recomanant-se la ignorància. O, més que la ignorància: l'obediència. És amb el desenrotllament del pensament racional, exemplificat en el naixement de la Filosofia, quan aniran deixant-se parcialment de costat les explicacions mitico-màgiques de les

religions; moltes de les quals van quedant desbancades per les explicacions científiques. Altres encara sobreviuen.

En este sentit, la pretensió de la Sociologia és explicar com funciona la nostra societat, això de conviure; de *viure junts*. Entendre el que fem i el que fan els altres humans que ens rodegen. Comprendre el que ens passa i el que li passa als altres. I, fins ara, ni la Biologia ni la Psicologia (ni tan sols la psicologia social) són suficients per a explicar els resultats de la conducta de les persones: la vida social. La ciència no ha trobat els mecanismes conductuals que expliquen tot el que fem i el que ens passa als humans. Sobretot això que anomenem “social”. Però això no vol dir que no en sapiga res; no és una incògnita absoluta.

Igual que altres ciències socials, la Sociologia té el seu sentit de ser perquè *la conducta humana*, sense estar determinada biològica o genèticament, *no és absolutament caòtica i impredecible, sinó que opera amb prou regularitat*. No obstant això, la diversitat de formes de vida humana ens porta a haver d'ampliar el focus i incloure altres disciplines com l'antropologia, l'economia, les ciències polítiques, la geografia, la demografia, entre d'altres per a donar-nos un quadre més complet dels humans.

En un cert sentit totes les persones som *iguals a totes* les persones; en un altre, totes les persones som *iguals només a algunes* persones. Finalment, també podem dir que cada un de nosaltres som *iguals a cap a cap* altra persona més. És en eixa diferència dins de la igualtat o igualtat dins de la diferència on la Sociologia troba el seu lloc. Siga bé perquè interactuem, siga perquè ocupem posicions semblants en l'estructura social, siga perquè hem sigut socialitzats en la mateixa cultura, siga perquè és més senzill seguir rutines que haver d'inventar cada vegada nous patrons de conducta, o siga ben bé perquè...(tu que creus).

Què és la Sociologia. Per què ens costa tant de trobar una definició

Tinga's present com de difícil pot ser explicar a muntar amb bicicleta a algú que encara no sap; i com de fàcil és quan ja en sap. Inclús coses que sabem bé el que són no són senzilles d'explicar; per exemple, el temps (cronològic). Així, explicar què és la sociologia no és gens fàcil quan no se'n sap el que és. Però la mateixa dificultat tenim amb altres activitats humanes. Les matemàtiques, la física, la química, la biologia o la filosofia. A més, si en una classe d'un parell d'hores es poguera transmetre tot el que és cada una d'estes disciplines, per a què emprar un o més cursos en eixa tasca. Per això les introduccions i caracteritzacions de qualsevol disciplina no són assumpte fàcil. O són supèrflues o són inútils. Hi ha tant que dir d'elles.

Però d'entrada necessitem quelcom al que agarrar-nos. Podríem començar fixant-nos en les caracteritzacions més senzilles de la Sociologia que ens diuen que “en el seu sentit més bàsic és el resultat d'aplicar els procediments propis del mètode científic a l'estudi dels fenòmens socials”. Però amb això diem poc del que és, i només afegim alguna cosa sobre com s'investiga.

Un segon pas el podríem donar acostant-nos a l'etimologia del terme, el qual va ser encunyat en 1837 pel pensador francès August Comte. El neologisme “sociologia” (del llatí *societas*, i del grec *logos*) significa “la ciència o coneixement de la societat”. Més o menys tots tenim una noció d'ambdós. Del coneixement científic i de la societat. Per a seguir amb l'etimologia, de la *societas*, podríem dir que és una unitat o conjunt format per un conjunt de *socius*. El problema és determinar quin és eixe conjunt, quants hi ha, i quins són eixos *socius*. És a dir, qui pertanyen i qui no al conjunt; la qual cosa ens porta a preguntar-nos per un criteri de pertinença, sobre el qual tornarem més avant. En tot cas podem quedar-nos amb la idea de que la societat es eixe club de socis al qual “tots” pertanyem.

Fixar-se en el que diuen les etimologies segurament servix per a no caure en alguns errors sobre l'objecte, i per a continuar avançant. Contra el que hem vist, podríem dir que la sociologia no és la ciència de la societat en el mateix sentit en què la *psicologia* no és l'estudi de l'ànima, ni l'*antropologia* la ciència de l'home, ni l'*etnologia* de l'ètnies, ni la *demografia* la representació del poble, com segurament tampoc la *biologia* és l'estudi de la vida o la *filosofia* l'amor a la saviesa.

Realment cap sociòleg estudia tota la societat com cap biòleg estudia què és la vida. En el cas de l'objecte que ens concernix, la societat, esta no és accessible tota ella. Ací el terme “societat” està funcionant com una metonímia: prenem la part pel tot. Però, per exemple, tampoc cap físic estudia tota la realitat física. Normalment els científics, d'un o altre camp del saber, el que investiguen són parts o facetes de la realitat.

Fent un pas més per a apropar-nos a la nostra disciplina, una definició clàssica i senzilla que s'usava para en poques paraules definir que era la sociologia era dir que és *l'estudi científic dels grups* (no dels individus). Aquesta definició és útil per a avançar, però en un moment donat haurem de desprendre'ns d'ella. Encara que majoritàriament la sociologia s'ocupa de grups humans, no sempre és així, sobretot en l'actualitat en què molta de la conducta dels individus ocorre en grans urbs o mediada pels mitjans de comunicació. D'altra banda, determinats col·lectius són massa grans per a veure com a grups. El contorn dels grups humans és cada vegada menys nítid.¹

---

¹ No cal confondre els grups socials amb les categories socials. Les categories socials són agrupacions conceptuals que fem d'individus per compartir un tret determinat. Exemples de categories socials serien els diabètics, els rossos, els sords, les dones, els jóvens, els infants, els discapacitats, els esquerrans, els marits, les divorciades, la classe mitjana.

* Pensa i repassa els grups als què pertanyes.

En esta línia, Salvador Giner en el seu llibre *Sociologia*, afirma que la esmentada ciència estudia "la societat humana, mes concretament les diverses col·lectivitats, associacions, grups i institucions socials que els humans formen (...) també estudia al ser humà en la mesura que la seua condició ha de ser explicada socialment, així com els resultats socials de les seues intencions i comportament. (...)" Però després afig que la sociologia "investiga l'estructura, els processos i la naturalesa de la societat humana en general" (Giner, 1996:10)

Com hem assenyalat, el concepte "grup" ha tingut una presència en les primeres aproximacions a la sociologia, però el esmentat concepte, en sentit estricte, no equival a totes les agrupacions humanes. Molts fenòmens i problemes, moltes interaccions socials no es donen en el si de grups. Per exemple, part de la vida anònima d'una gran ciutat o les interaccions cada vegada més freqüents a través de les mal anomenades "xarxes socials" (Facebook, Twenti, Twitter...), és a dir, el que realment són "serveis de xarxes socials". En este cas més que de grups haurem de parlar d'agrupacions flexibles en forma de xarxa. Però que no són les úniques xarxes socials de què podem parlar, a pesar que una certa moda haja monopolitzat la seua denominació, ocultant la verdadera dimensió de les xarxes socials. Una família, un veïnat, una organització, una colla d'amics són grups i també són xarxes socials. Per "xarxa social" entenem un conjunt de persones que estan connectades entre si per algun tipus de vincle i per on circulen recursos (diners, informació, suport, ...), per això és clau el lloc que ocupem en eixa xarxa.

Si continuem mirant definicions –que no ho anem a fer- trobarem referència a objectes d'estudi de la sociologia com els següents: el grup o els grups, les institucions, l'acció social, les relacions socials o l'estructura social, inclús el "sistema". En realitat tots ells estan connectats entre si i moltes vegades depén de per on vullguem començar a explicar els fenòmens socials: bé per dalt, bé per baix (Hollis 1998: 9). És a dir, bé per les conductes individuals, bé per les estructures i institucions. És quelcom semblant a eixe fals dilema de l'ou o la gallina. Què és abans les accions individuals o les institucions i regles socials? No respondrem a eixa qüestió de moment, que deixem per a pensar-hi.

Tant els conceptes "estructura" com "sistema" són poc visuals (com l'aire que ens rodeja, que hi està, encara que no siga accessible als sentits).

1) La primera s'emparenta amb una metàfora arquitectònica (la societat és com un edifici amb les seues parts i les seues relacions, remarcant-se amb ella els nivells jeràrquics existents; és a dir la *composició i la posició*).²

2) la segona amb una metàfora biològica (la societat és concebuda com un organisme, remarcant-se la interdependència i per tant la influència d'uns òrgans o subsistemes sobre altres. Uns subsistemes poden ser més rellevants per al conjunt, no dominants, però sí que marcant la direcció del conjunt, però de vegades subsistemes menys rellevants alteren la marxa dels més rellevants).

3) Grups, individus i relacions individuals són més visibles, però des d'ells és més complicat arribar al col·lectiu. En tot cas, les estructures són conjunts d'accions i relacions, les quals també es donen en els grups, dels que podem dir que tenen les seues estructures.

4) Pel costat de baix, la metàfora predominant és de tipus dramàtic: l'individu és un "actor" (social) amb una sèrie de "papers" o rols que ha interioritzat al llarg del procés de socialització. Els individus segueixen els guions apresos.

Podríem equiparar la acció social individual als àtoms de la matèria; sols que aquest cas ho serien de la societat. Però a diferència del que trobem al món físic, on el que veiem són les estructures (aquesta cadira o aquesta taula, per exemple), al món social el que veiem són les accions individuals, mentre les estructures queden fora de la percepció dels sentits. Així i tot, com a individus sentim, unes vegades més que altres, la seua presència i la seua força; sobre tot quan ens constreny; quan volem fer alguna cosa que va contrarrent. Com a teòrics o tècnics de lo social, en canvi, el que fem es tractar de identificar eixes estructures i de conèixer la seua dinàmica i les seues connexions.

No aprofundirem en aquestes qüestions, ja que ho són de teoria sociològica i que desborden el propòsit d'un curs introductor. (En el fons, les metàfores significaran el que vullguem que signifiquen. En tot cas la preferència per una o altra metàfora té prou que veure amb les posicions teòriques defenses pels diferents autors. Els marxistes preferixen el de "estructura", mentres que funcionalistes i estructuralistes es decanten

---

² Molt relacionada amb la metàfora de l'estructura hi ha una altra, la que ens parla d'una societat dividida en graons, nivells, capes o estrats. Hi ha els que equiparen ambdós, però amb "estratificació" classifiquem individus. El concepte d'estructura es presta a més coses que a parlar només de desigualtats socials; també als mecanismes (organitzacions i institucions) que les creen i les mantenen. Així en l'estratificació juguen en interacció i conjunció elements com la classe social, el gènere, l'edat, l'ètnia i el color de la pell, la salut, la intel·ligència, l'aspecte físic o la religió. Amb tots ells podríem traçar una piràmide en la cúspide de la qual trobaríem: barons de classe alta o molt alta, blancs, saludables, de mitjana edat, etc. I per davall de tot,... en qui ens trobaríem?

pel de “sistema”. Interaccionistes simbòlics tendixen a oblidar-se d'una i d'un altre i preferixen l'enfocament dramatúrgic).

LA SOCIOLOGIA COM A CIÈNCIA

Coneixement ordinari i coneixement científic

Adone'm-nos o no, els essers humans permanentment preguntem, escoltem, posem a prova, mesurem, comparem, definim. Contínuament arrepleguem informació que, seleccionem i interpretem, a partir de la qual traiem les nostres pròpies conclusions, prenem decisions i actuem. En eixes ocasions, en la forma, estem actuant com els científics naturals i socials. Fem proves; experiments i pseudoexperiments.

Així doncs, en la vida quotidiana tots som també sociòlegs (també economistes, metges, mestres, entrenadors de futbol o caps d'Estat, entre d'altres). Tots tenim teories i hipòtesis sobre les causes, i moltes vegades proposades de solució, sobre els fenòmens socials (molt més que els naturals, menys complexos, però més llunyans i abstrusos) de per què la gent roba, es divorcia, fracassa la (o en la) escola. A tots ens agrada assentar-nos amb els amics, companys i familiars i arreglar el món (el sistema educatiu, la prostitució, la crisi, la delinqüència, les violacions, la immigració, la política, la corrupció, etc., proposant teories. “Aquestes teories, com bé diu Lucila Finkel (160), “van des d'intuïcions a conceptes clars i ben articulats, la majoria tendixen a les primeres. Molt rarament es posen a prova en la vida diària”. El que diferencia la ciència del coneixement comú o inclús de la filosofia és que en la ciència es fan afirmacions que puguen ser comprovades, deixant de banda de moment (la qual cosa no significa un menyspreu) les que no poden comprovar-se. Després es passa a comprovar-les.

És a dir, no es queda a llançar opinions, sinó que es posen a prova de manera rigorosa eixes opinions, les quals passen llavors a ser supòsits, conjectures o hipòtesis per a les que es busca proves. El rigor ací implica dos coses: aconseguir que el nombre més gran de dades possibles no neguen (refuten) les nostres hipòtesis i que expliquem més coses que les hipòtesis alternatives. És la diferència que existix entre el coneixement comú o quotidià (la *doxa* platònica o el sentit comú cartesà) i el coneixement científic, una de les formes de coneixement especialitzat. El sentit comú ens proporciona coneixement imprescindible per a viure, però moltes vegades li falta fiabilitat i validesa. Per exemple, quan es tracta de coses molt xicotetes, molt grans, o de molts casos individuals. També quan operem amb molt poques dades o amb dades interpretats segons els nostres prejudicis. El sentit comú porta a dir coses com que la terra és plana i immòbil, que les espècies animals no evolucionen, que “el meu marit em pega el normal”, que els pobres cometem més delictes que els rics, que les dones no són aptes per a determinats treballs, que l'èxit o el fracàs escolar depèn sobretot de

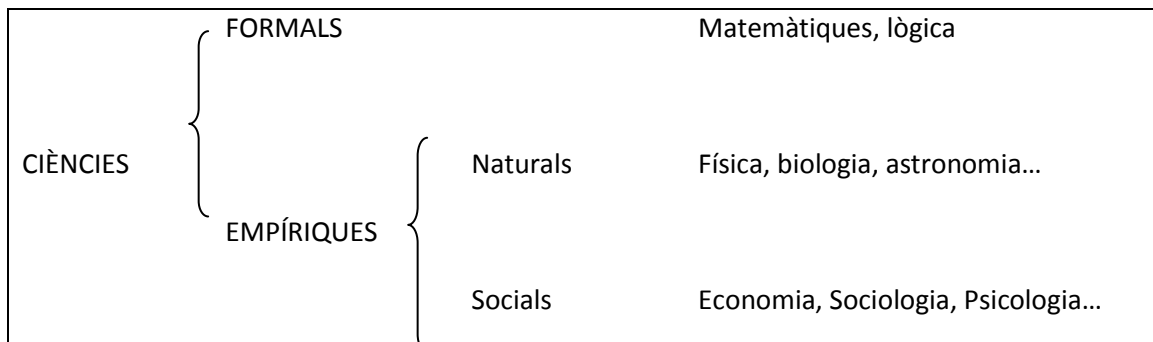
les capacitats intel·lectuals dels individus, que els immigrants acaparen els servicis socials o sanitaris o que fan descendir els nivells escolars, i tantes coses més.

Encara que el sentit comú siga la cosa millor repartida del món, tal com afirmava Descartes, amb aquell no arribem a tindre ciència. Per això hem de trencar amb el coneixement ordinari. En este cas amb eixa sociologia espontània o pop de la gent comuna, i recórrer al mètode científic per a arribar a tindre ciència. I amb açò no es vol afirmar que el coneixement comú sempre siga erroni i la ciència estiga en la veritat. S'han donat casos en cas contrari, i es poden continuar donant, però no és allò més habitual. És l'ús del mètode el que diferencia un d'un altre. No obstant això, el recurs al mètode científic no ha de fer-nos absolutitzar el coneixement científic. Quan parlem del coneixement científic no parlem de veritats absolutes.

Hi ha una aspiració latent a què la ciència en general proporcione, com la religió, veritats indubtables, però com no ho són se les tracta com les opinions. “Si l'error se suprimira màgicament, la veritat deixaria de ser veritat i es convertiria en dogma”, escriu Ortega i Gasset (1911: 92 *en Idees i creences i altres assajos de Filosofia*). La ciència és revisable i provisional, i sempre hi ha la possibilitat de sotmetre a revisió qualsevol creença científica. És la naturalesa de la ciència. Açò induïx una certa incomoditat i nostàlgia cap a institucions i conglomerats de creences premodernes, com és el cas de la religió, que proporcionaven més seguretat psicològica, sense importar que en tals casos podem parlar molt mínimament de coneixement. Gran part de les religions no contenen afirmacions d'índole cognitiva sobre com són les coses (socials i naturals). I generalment les afirmacions que ens diuen com són o han sigut les coses són afirmacions falses.

És este el sentit en què la Sociologia és una ciència. Si prenem la ciència com a realitat o activitat pràctica de coneixement, sí. Si la prenem com a coneixement absolut de la realitat que ens proporcione veritats eternes, no. Però és que cap ciència s'adequa a eixa aspiració.

A pesar que parlem de ciència en singular, la ciència existix en plural. Hi ha una diversitat d'elles, molt diferents entre si en els seus objectes i mètodes. Bàsicament la distinció més bàsica que podem fer és la següent:

Humanes	Dret, Filologia...
---------	--------------------

La objectivitat en les ciències socials

Així, quan diem que la sociologia és una “ciència”, no hem de pensar en els models de ciència: bàsicament les matemàtiques i la física, ni tampoc en els sistemes tancats de la física o la química, en compte de en sistemes oberts de la meteorologia, en permanent retroalimentació. La sociologia és una ciència jove i que, a més, té un objecte que són els subjectes, la conducta dels quals canvia a mesura que la informació que els arriba de l'estat del sistema.

Els sociòlegs no treballen amb àtoms, ni amb molècules, o cèl·lules, ni amb números, encara que estiguem fets d'aquells o ens servisquen per a comptar, ordenar i mesurar. Treballen amb persones. I les persones no són previsibles com els planetes. Els planetes no descarrilen. Les persones poden durant molt de temps seguir el caminet marcat, però mai sabem si demà s'eixiran. En canvi, l'objecte que tinc en la mà continuarà caient, si el torne a deixar caure; i sabem que el sol eixirà, al matí, l'hora exacta i el lloc. I podem predir amb una exactitud sorprenent un eclipsi que ocorrerà dins de 20, 30 o 300 anys. Sabem que a una velocitat constant de 100 km/h tardarem dues hores a fer dos-cents quilòmetres. Tot este conjunt de coneixements ens permet enviar naus o artefactes a l'espai.

No obstant això, la conducta dels humans no és aleatòria ni caòtica ni capritxosa, excepte en alguna ocasió. Eixa permanència, estabilitat, regularitat i organització és el que, per exemple, arreplega el terme “estructura” i “estructura social”. H₂O (és una molècula d'aigua que es comporta exactament igual que una altra molècula d'aigua; les persones no. Però tampoc ens comportem capritxosament i de manera únic. En cada país milions de persones que voten al mateix partit, també milions que es casen i centenars de mils que es divorcien, cada vegada més els que viuen sols. Quan s'és jove se “ix de marxa amb més freqüència”, i les modes les seguim molta gent.

“Para que los seres humanos puedan enfrentarse al mundo potencialmente caótico que les rodea necesitan desarrollar alguna idea de una realidad ordenada. La vida debe tener algún modelo u orden para ser llevadera. Las personas desarrollan conjuntos de imágenes y supuestos sobre “cómo son las cosas”. Esto significa que, cuando las personas observen su propia sociedad, lo harán con cierto grado de presuposición. Para darse un sentido de certeza y seguridad a sí mismos, los individuos tienden a ver su orden social particular como “natural”, cuando no “inevitable””. (T. Watson 1987: 69)

A banda d'esta primera subjectivitat (estudiar objectes que són subjectes, i en les que el coneixement que generem sobre elles pot fer que canvien de conducta), hem

d'afegir una segona subjectivitat: les qüestions que s'estudien són convencions socials (o construccions socials), “coses” que sempre poden ser d'una altra manera, o inclús no ser-hi. Estudiar temes com la religió, les separacions, els divorcis, la violència de gènere, la custòdia, la immigració, el mercat de treball, els nacionalismes, l'avortament o les classes socials pot veure's afectat per les ideologies i creences, simpaties i antipaties que tinga l'investigador. El sociòleg com a persona que és pot no estar conforme amb determinades qüestions. Pensar per exemple que el racisme és una cosa deplorable. Però no comencem bé si partim de punt de considerar que hi ha persones equivocades i altres que estan en la veritat. L'objectiu del sociòleg pot ser comprendre com articula una persona la seua realitat i com actua esta, segons ha construït eixa realitat. Del que es tracta és d'adonar-se, distanciar-se i no contaminar-se amb la càrrega personal que portem. I recordem que la ciència no és una empresa individual, sinó col•lectiva. La comunitat científica va corregint biaxos i errors.

Dos estudiosos, al pronunciar-se sobre la taxa de divorcis a França, un deia un que era molt alta i un altre que era molt baixa. Qüè hi estava passant?

Algú va apuntar que segur que un podria ser americà i un altre espanyol. El mateix ens podria ocórrer si una persona d'ètnia gitana i un suec estudiaren la família espanyola. Un diria que la família té molt de pes; l'altre diria que a penes ho té. Encara que podríem centrar-nos simplement a descriure el que hi ha, prescindint de juís de valor; d'alguna manera nostre marc cultural ens condiciona a l'hora d'explicar el que hi ha per contrast amb el que passa en altres societats. Per què als Estats Units són tan altes les taxes de divorci, mentres que a Espanya són tan baixes?

Ciència i realitat. El que fa la ciència

En molts aspectes, la ciència no és una cosa unitaria. Hem avançat que no hi ha una única ciència, la ciència no existix en singular; veurem que, a més, poden coexistir diversos objectius cognitius; inclús dins d'una mateixa ciència, i que, damunt, hi ha diversos enfocaments teòrics dins de cada disciplina. La ciència es diu en plural.

A l'hora de produir coneixement, podem diferenciar entre diversos tipus. A pesar de les diferències que trobem en l'heterogeni món de la ciència, de mode general podem assenyalar un rang finit de propòsits o objectius epistémicos per a tota “investigació científica”. Encara que també podem veure com a nivells de profunditat, amb distint abast en cada cas. Ací proposem, sis nivells, amb dos afegits, tal com apareix arreplegat en el següent quadro.

explorar	descriure	classificar	comprendre	explicar	predir
intervindre					

Seguint un orde relatiu d'aprofundiment en la realitat, podem parlar d'un continu, el propòsit mes bàsic del qual seria la mera exploració de la realitat i que en l'altre extrem tindria a la predicció d'esdeveniments futurs. En mig queden la resta de propòsits com són la descripció de la realitat, la classificació dels fenòmens o fets socials, i finalment ens quedarien dos: la comprensió i l'explicació.

Els que ací distingim son diferents graus de coneixement científic, els quals sense ser compartiments estancs, troben una clara diferenciació en la pràctica. Per a completar eixos sis propòsits, hem d'afegir un mes: la intervenció. És prou evident que, a partir del coneixement adquirit en qualsevol dels nivells assenyalats, hi ha la possibilitat de dur a terme una intervenció en la realitat estudiada a fi d'actuar sobre part o tota ella. La intervenció social seria el més pròxim al context en què ens trobem. Exemplifiquem eixos graus amb una sèrie de preguntes sobre la conducta electoral.

- Es vota?
- Quants, qui i com es vota o què voten?
- Quines classes de votants hi ha?
- Per què voten el que voten?
- Què votaran?
- Com podem canviar la intenció de vot dels votants?

“Hui en dia, les escola a Canadà són més grans i burocratitzades que fa un segle. En elles se seguix un currículum clarament establert... molts més estudiants acaben hui els estudis primaris i secundaris, i virtualment tots els canadencs estan alfabetitzats. A diferència dels estudiants del passat, els de l'actualitat retarden la incorporació plena al mercat de treball entre cinc i deu anys després de la seua adolescència. De manera creixent, es fan adults a l'escola. Com en resultat, molts es casen o arriben a ser pares sent encara estudiants, i molts tornen a l'escola després de començar a treballar a temps complet. El que açò vol dir és que els col·legis, instituts i universitats donen servici a una població amb més experiència i demandes. Els estudiants tenen també accés a recursos d'aprenentatge fora de l'escola (un bon exemple d'açò és Internet). Ells arriben a les aules amb molta més informació. Tot açò implica que col·legis, instituts i universitats necessiten treballar més per a donar servei a una població més diversa i experimentada” (Lorne Tepperman, *The Sense of Sociability*, p. 236)

La sociologia i les ciències socials

La sociologia forma part del conjunt de les ciències socials, que se solen presentar separades de les ciències humanes, on l'aplicació del mètode de les ciències naturals no és tan clar, precis ni a vegades necessari. Per mitjà de les ciències socials tractem de saber per què la gent, individual o agregadament, es comporta com es comporta, pensa com pensa i sent com sent, la qual cosa d'alguna manera és la base per a entendre per què ocorren els fets socials.

Les ciències socials estan a mitjan camí entre les ciències naturals i les humanitats. No poden renunciar ni als principis del mètode científic ni al fet que som un ésser viu, producte de l'evolució biològica de les espècies, però estan doblement condicionades per allò humà.

La Sociologia està molt pròxima a altres ciències socials, tant que de vegades no es pot distingir les investigacions d'unes i d'altres. Per exemple, als EUA va nàixer en el si de l'Economia. Hui la separació, així i tot, és clara. Més difícil resulta a vegades separar la Sociologia d'altres ciències socials com l'Antropologia social i cultural, la Geografia Humana, la demografia, la Psicologia social o la ciència política. Per exemple, politòlegs, psicòlegs socials poden estar interessats a explicar com es van enfonsar els règims comunistes en 1989. Les diferències entre disciplines es van fent evidents al llarg dels seus estudis. Però no és només un procés objectiu, sinó també subjectiu, relacionat amb l'adquisició d'una identitat col·lectiva diferenciada que porta a uns a dir "jo sóc sociòleg", o "jo sóc psicòleg", encara que després no hi haja massa diferència en alguns casos particulars, encara que en molts d'ells, per descomptat que n'hi ha.

LA SOCIETAT

La sociologia, ciència de la societat

Encara que afirmàvem que la sociologia no és exactament la ciència de la societat, alguna cosa haurem de dir del concepte "societat" per a donar-li concreció. Tampoc "societat" és un concepte fàcil de delimitar. Per un costat és *multirreferencial*. S'utilitza per a referir-se a una agrupació d'individus, siguin animals humans o no humans o per a referir-se a una empresa mercantil. A més que, igual que li succeïa a l'estructura o al sistema social, és també invisible als ulls. Però, per exemple, també ho és l'evolució de les espècies o els seus mecanismes. Són postulats teòrics que necessiten dades. Però les dades poden adequar-se a diferents explicacions teòriques.

De la societat podem dir que és una agrupació de persones, de "sòcis" (*socius*) un gran grup, en el que no obstant això no tots es coneixen. De totes maneres, pot pareixer forçat dir que una nació és un grup de persones. Sobre açò tracta el tema 3. La societat, en tot cas, seria un agregat de grups entre els que hi ha una sèrie de llaços i

vincles. Açò és evident en el cas d'una família o d'un grup d'amics, però cap d'estos casos constituïx una societat. És un tipus de vinculació simbòlica més que física i per això es podria veure en terme de B. Anderson com una “comunitat imaginada” Per dir-ho d'alguna manera una societat és una agrupació “màxima” de grups. Però, la qüestió ací és què vol dir realment eixe “màxima”. Fins on avasta?

Aleshores com a conjunt de persones que viuen juntes, s'ha d'entendre eixe “junttes” no com una proximitat només física, sinó també simbòlica, és a dir, amb la idea d'un nosaltres col·lectiu i un espai o territori delimitat³, sota un govern; compartint una llengua i religió, o entretenim-nos amb uns mateixos mitjans de comunicació o anat a les mateixes escoles. Sense dubte tot això, i algunes coses més tenen un efecte cohesionador per a eixe gran grup anònim (parlem del cas de les societats modernes). Estè prou clar que mai no tindrem ni contacte ni relació amb la majoria d'espanyols, ni tan sols dels valencians o dels alacantins (si som d'Alacant i vivim a Alacant). I, no obstant això, compartim una identitat. Societats són tant els grups de caçadors-recol·lectors de poc més d'una desena de membres com països amb milions, desenes de milions o inclús centenars de milions de persones.

En quins sentits es pot afirmar que els xinesos o els indis són un grup? O els madrilenys?

Per raons de pes històric i polític, l'extensió i límits d'eixe “grup màxim de gent que viu junta” ha tendit a coincidir amb els límits territorials dels *estats nacionals*: els països, i per extensió amb col·lectivitats amb alguna identitat comuna percebuda per ells. I és que la sociologia naix com a ciència quan la forma política dominant dels col·lectius és l'estat-nació. Això no obstant, actualment amb l'abast dels processos de globalització societat mundial o global, eixe viure “pròxims” s'ha fet molt més flexible i complex en diversos sentits. A nivell col·lectiu apareixen entitats territorials i polítiques supraestatals. Un exemple és la Unió Europea, on cada vegada més proliferen els estudis agregats per països sobre diverses qüestions com si es tractara de “una” societat. En este sentit ha sorgit la idea que tots vivim en un únic món. Fenòmens i processos ja no depenen del que passa fronteres endins del nostre país. La circulació d'informació, persones, béns i capitals traspasa les fronteres nacionals a vegades de manera instantània, i la possibilitat facilitat d'interactuar amb persones que no pertanyen a “la nostra societat” d'origen fa que cada vegada hàgem de tindre present l'existència d'una societat global. Els individus poden identificar-se cada vegada menys amb els seus proïsmes, i fer-ho amb els “llunyans”. Però també col·lectius nacionals que no tenen Estat propi es perceben i analitzen com a societats. Així s'estudia la societat valenciana, la societat catalana o la basca.

³ La diferenciació entre físic i simbòlic no és del tot acceptable, però crec que ací s'entén el propòsit de fer-la.

Hi ha diferents tipus de societats?

Un altre mode, general, de parlar de la societat és de manera diacrònic, és a dir, mirant els grups humans des del seu origen fins a l'actualitat, en la qual cosa poden tindre en comú. Les societats canvien amb el temps i això ens pot portar a igualar determinades societats davall una etiqueta comuna, considerant que compartixen trets semblants. És el sentit que té distingir entre dos grups de societats: modernes i premodernes o tradicionals. I dins de cada una d'elles diferenciar segons el forma de vida o nivell desenrotllament industrial. És la classificació que es tracta d'arreglar el quadre següent:

SOCIETATS PREMODERNES	SOCIETATS MODERNES
De caçadors recolectors	Del primer món
Hortícoles	Del segon món
Agraries	
Ramaderes	En vies de desenvolupament
Civilitzacions no industrials	Països de recent industrialització

Elaborat a partir de Giddens (2006)

A les societats de caçadors-recol·lectors, siguen d'ara o del passat, els grups són poc nombrosos, com a màxim estan compostos per una trentena de persones. Hi ha poques desigualtats. Les diferències són de rang, basades principalment en l'edat i el sexe. No hi ha un aparell de govern i els líders tenen escàs poder polític. Pràcticament queden molt pocs grups en l'actualitat que conserven esta forma de vida, totalment condicionada per les regulacions dels Estats en què viuen i els problemes del desenrotllament.

Les societats agràries són xicotetes comunitats rurals, sense pobles o ciutats. En elles hi ha una major desigualtat econòmica que en les anteriors i el govern l'exercixen caps tribals.

Entre ambdós podríem situar les societats hortícoles i ramaderes. Amb organitzacions més complexes i en els que es practica el nomadisme, ben relacionat amb la tala i la crema o depenent de l'existència de pastos i aigua per al bestiar.

Com últim exemple de societat tradicional ens trobem amb les civilitzacions preindustrials pròpies del passat. En elles existien algunes ciutats en què es concentrava el poder, el comerç i l'agricultura. Podien arribar a tindre milions de persones. Sorgix un aparell de govern centralitzat i grans desigualtats socials i econòmiques. Xina, Egipte, Mesopotamia, l'Imperi inca o l'asteca.

Quant a les societats modernes podem recórrer a una classificació clàssica que es va fer distingint entre sistemes econòmics, i al que després es va incorporar la noció de desenrotllament.

El primer món el comprendrien aquells països que des del segle XVIII fins hui es basen en la producció industrial i el lliure comerç. En ells la majoria de la població viu en centres urbans i una de les formes més important de la desigualtat és la de classe. La de gènere i ètnica es van considerar secundàries. Hui, en canvi, se'l dóna més prioritat que a les de classe. Per a algunes d'elles es parla de societats postindustrials, de la segona modernitat o de la modernitat avançada. Són les pròpiament societats del coneixement o de la informació. Les comunitats polítiques adopten la forma d'estat-nació i sistemes democràtics formals.

El segon món –si és que encara es pot parlar d'ell– són aquelles nacions que, des de principis del XX, es basen en la indústria però el sistema econòmic és de planificació centralitzada. Les diferències de classe són menors però existixen, i es mantenen les de gènere, i sorgixen fortament les relacionades amb l'accés al poder polític.

En les societats del tercer món o en via de desenrotllament la majoria de la gent treballa en l'agricultura, però la seua producció es ven en els mercats mundials. Algunes tenen una economia de mercat; altres centralitzades. Són societats socialment i econòmicament molt duals i polaritzades. S'ha incorporat el model de l'Estat-nació però en el seu funcionament resulta difícil establir una tipologia.

I, finalment, els països de recent industrialització o economies emergents. Són països en via de desenrotllament que s'han incorporat a la producció industrial i el lliure mercat. Mantenen pronunciades desigualtats socials i formes de govern autoritàries o semiautoritàries.

En tot cas, podem veure que totes estes societats no són illes, sinó que estan cada més connectades entre elles. Les connexions ecològiques, demogràfiques, econòmiques,

socials, polítiques i culturals són prou patents. Cada vegada el món, encara que físicament igual, es fa socialment més xicotet o pròxim. Per això podem parlar també de societat global.

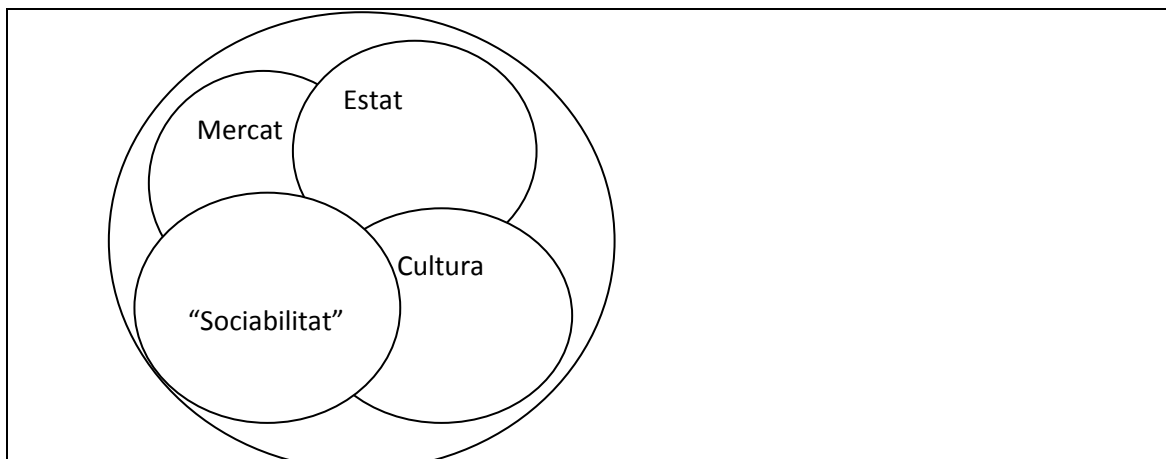

És la societat un conjunt amb parts ben diferenciades?

En realitat no. En realitat la societat és un tot complex i interrelacionat. Sobretot en les societats tradicionals. En elles el màgic és religiós; però també és polític, econòmic, mèdic, i familiar. Hi és com un teixit inconsútil. Així i tot, a mesura que a les societats es va introduint la divisió de tasques es van configurant una sèrie d'esferes de les quals parlem de manera individualitzada com si fossen independents. Aleshores el polític, l'econòmic, el cultural, el religiós, el científic. Està clar que cada una d'elles està influïda per les altres i al seu torn influïx en elles. Però també pareix que tenen una certa autonomia funcional cada una d'elles. De fet no sols els sociòlegs parlen d'elles, més o menys individualment, també ho fa la “gent del carrer”.

Siga de manera ontològica o siga només de manera analítica, podem dividir la societat en parts i parlar així de diferents camps, esferes o subsistemes amb lògiques pròpies i de relacions entre si. En un primer moment són evidents tres d'elles, l'última de les quals és quasi un calaix de sastre on ficar tot el que no cap en les dos primeres: el mercat, l'Estat i després la resta d'associacions que van des de les famílies als clubs esportius, les associacions veïnals o festives, passant per les religioses.

El conjunt de totes elles seria el que anomenem societat. Així i tot, queda un camp incòmode, el de la producció cultural (pensem en el món de l'art); és a dir, en la cultura en “sentit manifest”; la qual cosa dins d'una societat s'anomena “la cultura”. Són molts els problemes de parlar d'una esfera pròpia, per exemple, molta de la cultura és un negoci en si mateixa com és el cas de la televisió, el cine, el teatre, l'òpera o la música. Formen part del que es denomina “la indústria cultural” i haurien d'estar en l'esfera mercantil. Per això veient les dependències, interferències i connexions pot ser interessant parlar d'un quart camp o esfera, on a més inclouríem, junt amb la indústries culturals, les institucions productores i transmissores de cultura (creences, la qual cosa inclou els coneixements; i les normes i valors) com és el sistema educatiu, les institucions religioses o la institució científica.

Parafrasejant Antonio Ariño (García Ferrando 2010), podríem dir que en les societats complexes, amb divisió de treball, es produïx una diferenciació de camps en què predomina un tipus d'activitats, un tipus de béns, un tipus de lògica i de significats. Un camp és una esfera de la vida social que ha anat cobrant autonomia a través de la història al voltant de relacions socials, interessos i recursos propis, diferents dels altres camps. Estos sorgixen perquè un àmbit de l'acció humana s'organitza respecte a una llei específica i gaudix, per tant, d'autonomia relativa. Cada camp és un espai, amb les seues regles de joc, on els actors socials posen en joc els seus recursos seguint eixes regles i lluiten o competixen per ells. És al mateix temps un espai de significació, un camp de forces i un camp de lluites.

Si mirem les societats modernes podem apreciar, a banda del camp econòmic, un camp polític i un camp cultural. En el camp polític, l'Estat exercix el control de la força i governa a la societat d'acord amb la legalitat. Per la seua banda, el camp cultural serà aquell que integre totes la relacions d'una societat.

ELS ORIGENS DE LA SOCIOLOGIA

Té la sociologia un origen o diversos?

Com en la majoria de disciplines científiques no hi ha una acta de naixement per a la Sociologia. Este és un procés en què van confluint diverses aportacions a llarg de la història. Per això a l'hora de fixar un origen hi ha els que es remunten al pensament filosòfic dels grecs del segle V a. C., els que ja ens van llegar les seues reflexions sobre alguns problemes socials. Altres historiadors de les ciències socials, els més estrictes, se'n van als inicis del segle passat, el segle XX, per ser en este segle quan sorgixen els departaments universitaris de tal nom (el de Sociologia), les revistes on donar publicitat a les idees sociològiques i una comunitat més o menys àmplia amb una identitat percebuda.

Nosaltres ens anem a quedar entremig, en concret en la fi d'una societat, la de l'Antic Règim, amb una estructura social, econòmica i política molt rígida, que farà aigües, i l'arribada de la societat moderna. I amb uns pocs noms: Comte, Spencer, Marx, Durkheim i Weber, dels quals podem dir que cap d'ells era un sociòleg en sentit estricte. De fet cap es reconeixeria amb tal denominació. En suma, són els profunds canvis viscuts a finals del segle XVIII i XIX a Europa occidental els més directament relacionats amb el naixement de la sociologia, especialment la industrialització. També en açò es pot ser més o menys selectiu.

Es diu que la Sociologia és filla del capitalisme industrial. Si bé el procés d'industrialització i tota la infinitat de canvis que esta comporta per a les persones que

es veuen immerses en eixe procés, alguns molt profunds i quasi dramàtics, i que no són només laborals, posa un segell especial a la sociologia, sense processos previs com el de secularització que conduïx a la revolució científica o l'aparició de la societat civil, difícilment haguera pogut sorgir, inclús en les condicions socials com les que es van viure en el procés d'industrialització, l'extensió dels mètodes i actituds científiques a la societat.

En conjunt hem d'atendre a una sèrie factors polítics, econòmics, culturals i socials per a entendre i explicar com sorgix la sociologia. Entre ells, en el polític destaca la revolució francesa i la nord-americana, base dels processos d'instauració de les democràcies actuals; i visualització de la divisió entre societat civil i Estat; en el cultural, la reforma protestant, la secularització la revolució científica que culmina en la Il·lustració. Així mateix és destacable un fenomen divers com és el procés colonitzador. La colonització, com succeïra en l'origen del pensament filosòfic, comporta el coneixement i contacte amb diferents societats. La qual cosa suposa diferents creences, normes, valors, formes d'organització, etc. En síntesi, podem considerar que estos factors són condicions necessàries per a l'origen de la sociologia. Després hi hauria altres que li conferixen un segell particular com el procés d'industrialització i la urbanització o la burocratització.

Iglesias, Rodríguez Aramberri y Rodríguez Zúñiga (1989) “enmarcan el origen de la sociología en **tres** eventos que nos permiten comprender más concretamente su trayectoria y el acervo teórico de lo sociológico que de ahí emana. De este modo, la **Revolución Industrial constituye el primer hecho** que genera la atracción de unos observadores -que llegarían a ser los primeros sociólogos- en orden a los diversos cambios que comportó en el contexto económico social, tales como la organización científica del trabajo para obtener el máximo rendimiento, la aplicación de conocimientos científicos, la concentración de fuerza de trabajo y la urbana, la oposición de las masas con los patronos, la existencia de una riqueza y pobreza desconocidas, la libertad de cambio y la búsqueda individual de beneficio. Un **segundo** hecho corresponde a las *modificaciones en la organización política*, concentradas en la creación de los primeros **Estados nacionales** -que eliminan la organización medieval del poder- y las relaciones entre la sociedad civil y el Estado, que en orden a la expansión de las ideas democráticas van paralelas a los sucesos que acaecen con la Revolución americana y la Revolución francesa. Y, por **último**, el gran avance experimentado por los **conocimientos científicos y técnicos** desde el Renacimiento -el impacto de Newton- (1989:8-10). Del contexto histórico de referencia surgen, pues, los *precursores básicos* como Montesquieu, Rousseau, Saint-Simón y Hegel, *el primer fundador*: Comte, *otros fundadores* como Tocqueville, Proudhon y Spencer y, finalmente, los *grandes fundadores*: Marx, Durkheim y Weber”.

Així doncs, com assenyala Martínez Quintana, “la sociología, por tanto, nace de estos marcos donde no existe un único padre fundador, una corriente intelectual o un específico problema que podamos detectar claramente, hecho que va a determinar sustancialmente ese rasgo *sui géneris* al fusionarse con el método y el objeto propios. Y es en estos enclaves donde se gesta la disciplina sociológica que está, a su vez, dentro del proceso de nacimiento secuencial del resto de las ciencias sociales, y que ha encontrado ya su espacio en ese entramado de saberes, precisamente en un momento en que era necesario dar explicación a los interrogantes que planteaba la nueva sociedad emergente” (Martínez Quintana 2002: 120-1).

El nom de Sociologia se'l devem a Comte. De totes maneres, considerar a Comte com un sociòleg és excessiu. És més un pensador social que un sociòleg. De la seua aportació podem destacar la idea que l'evolució de la societat està sotmesa a lleis, que segons ell serien universals. El fet de buscar regularitats en la societat és un dels propòsits de la ciència sociològica, encara que no s'hagen trobat eixa llei fonamental de la societat. A Spencer li devem el primer manual de Sociologia, encara que de les seues contribucions teòriques es puga destacar tan sols l'haver contribuït a retransmetre la seua visió de la societat com un organisme, base del funcionalisme. Més prop del que actualment és la sociologia estan Marx, Durkheim i Weber.

Relaciona els noms dels autors que hi ha en l'esquerra amb els conceptes de la dreta:

Comte	positivisme Llei dels tres estadis Darwinisme social
Spencer	Proletariat Alienació Infraestructura
Marx	Lluita de classes Divisió del treball Anomia
Weber	Solidaritat orgànica i mecànica Tipus ideal burocratització
Durkheim	Acció social Esperit del capitalisme
Tönnies	Gemainschaft-Gesellschaft

Teoria i teories científiques

El concepte “teoria” té diversos significats. No entrarem en ells, però bàsicament sí que podem dir que en ciència un dels més admesos és l'enunciat o conjunt d'enunciats

que posen en connexió dos fenòmens (del tipus a és B, o a està connectat amb B) amb la finalitat d'explicar un d'ells. Quan més àmplia és eixa extensió més força explicativa té una teoria. Però cal tindre present que fins ara, per damunt d'un cert nivell de generalitat, les teories socials que expliquen tot, en realitat no expliquen res, com ara veurem.

Dins de la Sociologia ens trobarem unes poques teories o marcs teòrics. Per això hem de dir que la sociologia és multiparadigmàtica. “Teories de gran abast” les denomine el sociòleg nord-americà Robert K. Merton. Amb elles s'aspira a explicar la totalitat de la realitat social, una meta que s'ha de rebaixar. El desitjable seria una teoria que explicara tot. La situació actual és que les teories que expliquen tot són teories que no expliquen res. La psicoanàlisi freudiana és un exemple d'això. A nivell popular la teoria de la conspiració pot ser un altre cas.

Per això els sociòlegs busquen teories de “rang mitjà” per a explicar els fenòmens socials, encara que moltes vegades ho fan a l'empara o en relació amb eixos grans marcs abans citats, la “gran teoria”. Els quatre grans marcs teòrics bàsics que ens trobarem repetidament en sociologia són els següents:

- el funcionalisme-estructuralisme
- el del conflicte (marxista i no marxista)
- l'interaccionisme simbòlic i la fenomenologia sociològica⁴
- el de la teoria de l'elecció racional

Per al nivell en què estem, l'important és adonar-se'n que les teories de rang mitjà que ens trobem tindran filiació o un aire de família amb algun d'eixos quatre. Atés que ens els trobarem en molts dels temes, no anem a estendre'ns sobre ells. Sempre un pot investigar un poc per compte propi.

Finalment i per a acabar d'aproximar-nos a la sociologia és útil veure una sèrie de divisions, així com desmuntar certs tòpics i estereotips sobre la dita ciència. Sobre el primer és útil percebre la diferència de focus que hi ha entre un enfocament macrosociològic i un microsociològic.

Per macrosociologia entenem o estudiem les relacions i influència entre grans agregats (societats, corporacions) i subsistemes, institucions socials. La microsociologia en canvi s'interessa per l'estudi de les interaccions entre la gent i els processos de socialització.

---

⁴ L'interaccionisme simbòlic va sorgir als Estats Units i s'emparenta amb la psicologia social; mentre que la fenomenologia té les seues arrels a Europa, i en la Filosofia.

Així mateix, és també útil veure la diferència entre la sociologia general, la que ens ocupa i en la que s'ofereix un panorama de què és la sociologia, què estudia i com ho fa i les sociologies especials o aplicades, on s'ocupa d'activitats, facetes o problemes específics. Els exemples l'il·lustren bé: la sociologia de l'esport, sociologia del turisme, sociologia de la ciència, sociologia del consum, sociologia de la desviació, sociologia de la família, sociologia de la religió, sociologia de la salut, sociologia del treball, sociologia de les organitzacions, sociologia de la cultura, sociologia urbana, sociologia del llenguatge, sociologia de l'educació, sociologia de la comunicació, per citar les més comunes, però no les úniques.

QUE NO ÉS LA SOCIOLOGIA

En esta introducció l'objectiu està sent l'acostar-nos a la Sociologia. Seguirem amb ell, assenyalant algunes coses que passen per sociologia no ho són, o no ho són exactament, però que formen part d'una imatge que existix d'ella i dels seus practicants, els sociòlegs.

La sociologia no és fer enquestes. Generalment quan a nivell quotidià es pensa en la Sociologia es pensa en els sondejos d'opinió, el que es coneix com a enquestes. Així un sociòleg seria hom que es dedica a fer enquestes. En tot cas, seria el que les dissenya. De totes maneres, açò és una imatge irreal de la Sociologia. L'enquesta forma part d'una tècnica per a arreplegar informació; dades. Però no és l'única tècnica ni la millor. Açò depén del que vullguem saber. A vegades l'ídoni serà fer enquestes; altres no. A més que, una vegada arreplegats les dades, queda la tasca d'analitzar-los.

Hem dit que a l'hora de buscar antecedents, podem trobar-los en les reflexions que els pensadors han fet sobre la societat des de fa més de dos mil·lennis. És el que hem de considerar "filosofia social". Però no hem de confondre les especulacions dels filòsofs, des d'almenys Sòcrates als nostres dies, amb el pensament sociològic, sobretot una vegada està consolidada la Sociologia com a ciència. Són coses diferents. La filosofia social és essencialment especulativa. La seua matèria primera són les raons. L'empíric és secundari. A vegades terciari. I part del seu contingut ha de veure no sols amb com és la societat, sinó com ha de ser. De fet les reflexions sobre com és la societat estan moltes en funció de com el pensador crega que hi ha de ser esta, d'ací el to moralitzador i moralista de molts d'aquests treballs. La sociologia és racional, però també és empírica. Es tracta de no fer afirmacions sobre la societat que no estiguen comprovades o abonades empíricament. Teoria i dades són una parella indissoluble. No és la modèstia el que no porta més enllà a molts científics; són les regles del mètode científic. Quin és més important de les dos? Les dos són necessàries. La societat necessita la perspectiva i de la lucidesa dels seus intel·lectuals, però també

necessita rigor sobre el que s'afirma sobre ella, i sobretot comprendre per què hi ha el que hi ha. Com veurem moltes de les qüestions que es plantegen en classes de sociologia són més pròpies de la filosofia social, la qual cosa dóna una idea de la necessitat tindre respostes per a certes qüestions. Si es deu o no prohibir el vel o altres peces de roba que cobrixen el cos de les dones. O si són o no més lliures les dones occidentals que es depilen que les que porten el vel. Però també deuria quedar clara la diferència entre unes qüestions i altres.

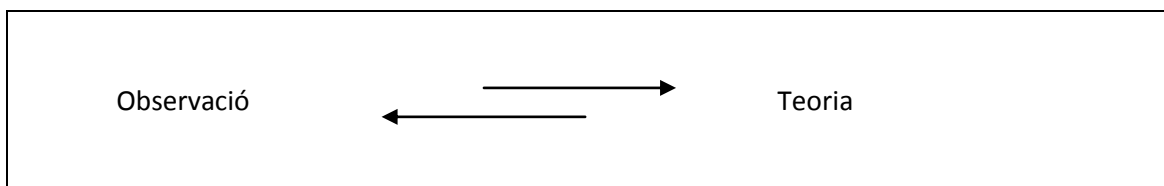
En relació amb això, però amb vessant més pragmàtica, la sociologia ha sigut vista com la ciència de la revolució, i els sociòlegs els encarregats d'encapçalar la revolució. La sociologia no és la ciència de la revolució. La revolució implica un "haver de ser" i l'haver de ser concernix a la moral, no a la ciència.

El sociòleg tampoc n'es un visionari

"En muchos casos y ante una visión social equivocada, el sociólogo ha sido visto como un sacerdote, un guru o un adivino. La característica de cierta imagen que los sociólogos suelen tener de ellos mismos como profetas donde la sociedad se percibe como una dinámica expuesta a cambios y procesos de conflicto y por el contrario la vision sacerdotal que considera a la sociedad como algo estático donde consenso prevalece sobre conflicto lo cual supone la justificación de su statu-quo."
<http://www.sociologicus.com/acercate/1.htm>

LES TÈCNiques D'INVESTIGACIÓ SOCIAL

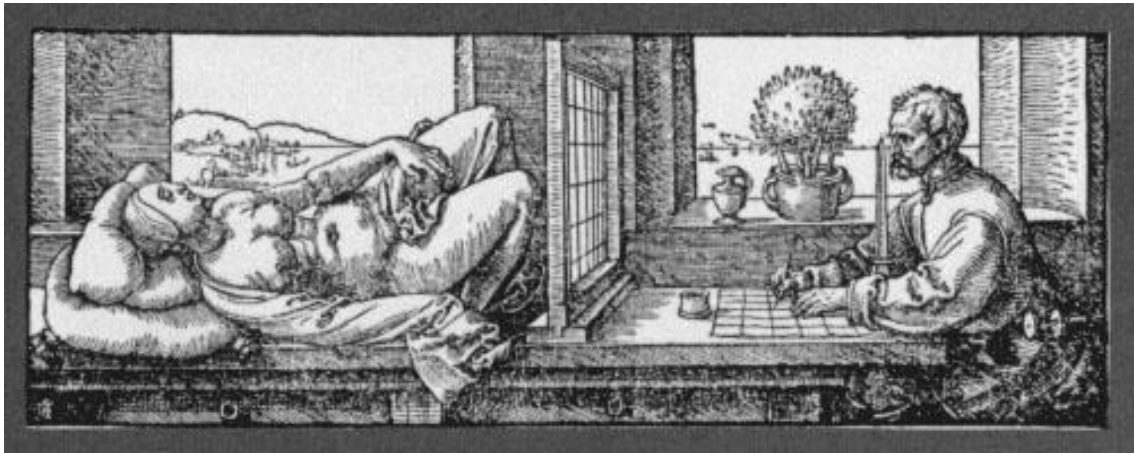
El coneixement que produïx la ciència és el resultat d'una iteració entre coneixements teòrics i coneixements empírics. Entre el particular i el general. L'empíric es referix a les dades directament observables de la realitat (els quals solem transformar en números o en codis i categories) i en idees, més o menys generals, sobre com són o per què ocorren les coses. Fer ciència és anar passant, sàviament, dels uns als altres, en un joc que no pareix tindre fi.

Esta dualitat del treball científic la va il·lustrar Sir Francis Bacon, a finals del Renaixement, amb la següent analogia (cfr. P. Rossi 1990). El pensador anglés va

diferenciar entre formigues i aranyes. Les “formigues”, meticulosament arrepleguen i acumulen dades, observacions, com a xicotets grans d'arena, els quals per si mateixos no tenen sentit. Les “aranyes” tixen fabuloses embolics que a vegades poc poden haver de veure amb la realitat si s'obliden de connectar-se amb les dades. La teranyines massa grans tenen l'inconvenient que no puguem agafar res; bé perquè les preses es colen entre els espais o perquè siguen tan grans que les trenquen. Són com els castells d'arena; atractives, però fràgils. Portat al terreny de la ciència, es podria dir que els últims saben que “el que diuen és important, però ignoren si és cert; mentres que els primers saben que alguna cosa és certa, però ignoren si és important”.

Aplique's al següent gravat de Dürer la distinció entre formigues i aranyes; teoria i *empiria*.

Com hem assenyalat, a la ciència li la té per una activitat especial, en el sentit que al coneixement que és producte d'aquelles els demanem un poc més que al coneixement quotidià. Sobretot, garanties: que siga vàlid i fiable. A vegades fins pensem en garanties absolutes, però sabem que això no és possible, perquè posaria en dubte la idea que el coneixement científic és revisable i la ciència es basa en la crítica del coneixement previ.⁵ El que bàsicament volem és que el coneixement científic estiga lliure d'una sèrie d'errors, vicis o defectes i, per tant, que estiga justificat. Almenys en el que està al nostre abast. Al dir açò no volem afirmar que el coneixement ordinari siga inútil o les nostres creences no estiguen prou justificades; simplement és limitat i incomplet, i a vegades molt poc fiable i superficial. Per això quan volem conèixer més i millor les coses el que fem és posar en pràctica procediments especials. A això ens referim amb el que anomenem “mètodes” i “tècniques d'investigació”.

⁵ Circumstància aquesta que no ens ha de portar a una confusió interessada: creure que per això tot el coneixement està al mateix nivell i que per tant podem utilitzar el coneixement ordinari o religiós per a criticar tesis científiques.

Les tècniques d'investigació social són les ferramentes bàsiques en la investigació empírica de la realitat social. Amb ella s'arreglen les dades per a elaborar o confirmar teories explicatives o comprensives sobre la realitat. Segons siga la naturalesa de la dada, metrizable o no, se les sol classificar en *quantitatives* i *qualitatives*, i amb això es parla d'investigació o de mètodes quantitius i mètodes qualitius. Potser dels dos siga més apropiat el terme “investigació” que “mètode”; però atés que una investigació social pot combinar el quantitiu amb el qualitatiu, usarem el terme “mètode”, que també està més estès. Entre les tècniques més utilitzades estan:

- a) l'observació
- b) l'enquesta
- c) l'entrevista
- d) el grup de discussió
- e) les fonts documentals i secundàries
- f) les històries de vida

MÉTODE	CUANTITATIU	Enquesta
		Experiment
		Anàlisi de contingut
	CUALITATIU	Observació
		Entrevista
		Grup de discussió
		Historia de vida
		Anàlisi del discurs

L'observació

L'observació és l'estudi directe de persones o grups durant un cert període de temps per a conèixer el seu comportament social. La investigació per mitjà de l'observació pretén revelar els significats que sustenten les accions socials; açò s'aconsegueix sobretot per mitjà de la participació directa de l'investigador en les interaccions que constitueixen la realitat social del grup estudiat. Un sociòleg que recórrega a este tipus de tècnica pot treballar o viure amb un grup, organització i comunitat durant mesos i inclús anys. Ben sovint, l'investigador assumix un paper actiu en les seues activitats

quotidianes, observant el que ocorre i demanant explicacions o interpretacions sobre les decisions, accions i comportaments. És el que es coneix com a observació participant.

L'enquesta

La interpretació dels estudis etnogràfics -i d'altres formes d'investigació Qualitativa- planteja normalment problemes de generalització. A l'estar analitzant només a un xicotet grup de persones no podem estar segurs que el que succeïx en un determinat context pugua aplicar-se a altres situacions o, inclús, que dos investigadors diferents hagueren arribat a les mateixes conclusions a l'estudiar al mateix grup. Este sol ser un problema menor amb les enquestes, que tenen un caràcter *quantitatiu*. Les enquestes pretenen arreplegar dades que puguen analitzar-se estadísticament a fi de revelar pautes o regularitats de grans grups de població. Una enquesta en realitat és una entrevista realitzada per mitjà d'un qüestionari estandarditzat en el que a tota una mostra (una part representativa d'una població) se li pregunta el mateix i de la mateixa manera.

L'entrevista

En general una entrevista és una conversació entre dos persones: un entrevistador (investigador) i un entrevistat (informador). Està dirigida per l'entrevistador i és registrada per este amb el propòsit d'afavorir la producció i captació d'un discurs conversacional continu (argument) sobre un tema definit en una investigació social. En un cert sentit també podem veure com un interrogatori, més que com una mera conversació. Açò dependrà sobretot del nivell d'estructuració amb què la posem en pràctica.

Partint d'eixe nivell podem parlar de tres grans tipus d'entrevistes, els quals no són compartiments estancs, sinó un continu. En primer lloc està l'*entrevista* totalment *estructurada*, on l'entrevistador segueix un qüestionari ordenat de preguntes a què l'entrevistat va responent lliurement. (Si les respostes estigueren ja precodificades ho considerariem una enquesta).

En segon lloc es troba el que podem considerar la forma més genuïna d'entrevista. És l'*entrevista focalitzada, semiestructurada o en profunditat*. Finalment, podem parlar d'una forma d'entrevista que és pràcticament una conversació. L'*entrevista oberta, lliure o no estructurada*. En ella l'entrevistador també té un guió, però sobretot es tracta que l'entrevistat vaja conversant amb l'investigador, el qual ha d'aconseguir crear un clima de confiança i distensió que permeten que aquell conte les seues experiències i els seus punts de vista.

Les reunions de grup. El grup de discussió

Dins de les reunions de grup destaca el grup de discussió, una tècnica desenrotllada sobretot en els camps del màrqueting i el consum. En certa manera, és una tècnica que es pot considerar a cavall entre l'entrevista i les dinàmiques de grup.⁶ Amb ella s'arregla les declaracions verbals dels individus, però no de mode aïllat i individual, com ocorre en el cas de les enquestes o de les entrevistes, sinó concurrent estos en un procés de diàleg dins d'un grup format *ad hoc* per l'investigador.

La dinàmica del grup consistix en el fet que els participants dialoguen entre si sobre el tema de la investigació. Per a això, un moderador o preceptor, extern al grup, s'encarregarà d'informar els participants del propòsit de la reunió, introduir el tema i conduir la sessió a fi que es tracten les qüestions de les quals es pretén extraure informació. Estes estan tretes del disseny de la investigació i es plasmaran en un guió que serà el que ajude al moderador a l'hora de conduir la interlocució.

Les fonts documentals i estadístiques

L'arreglada de dades no té per què ser sempre o en tot moment directa, és a dir, quan ocorren els fenòmens que volem estudiar o dels actors socials mateixos. Ho podem fer a través dels diferents tipus de documents amb què els propis actors socials arreglen la idea dels dits fenòmens. Per esta raó se les pot denominar també "fonts secundàries"; perquè no és l'investigador qui arregla la informació de primera mà, sinó només els documents en què es dóna compte d'algunes facetes de la vida social, o bé perquè partim de les dades d'una investigació anteriorment realitzada per altres. En este últim cas ens estalviem la fase del treball de camp. En un o altre cas podem dir que amb les fonts secundàries les dades estan abans que les preguntes que es formula l'investigador i de les que parlàvem al principi.

Les històries de vida

Les històries de vida es componen del material biogràfic que s'arregla sobre certs individus i que, normalment, ells mateixos relaten en una entrevista. El normal és que cap altre mètode d'investigació ens proporcione tants detalls sobre l'evolució de les creences i actituds d'una persona al llarg del temps. Els estudis que utilitzen estes fonts no solen basar-se únicament en els records de la persona, i el normal és que empen cartes, informes de l'època o descripcions de periòdics per a ampliar la informació que dóna l'individu i comprovar la seua validesa.

---

⁶ Grups de formació, Role-playing, psicodrama, sociodrama.

LA IMAGINACIÓ SOCIOLÒGICA

Mirada o imaginació sociològica

L'acte de veure ens pareix natural, però no ho és. Aprenem a veure la realitat. Si açò ocorre ja en l'àmbit del coneixement ordinari, més palpable ho és en el científic. En este sentit podríem afirmar que la mirada científica és una mirada doblement educada.

És habitual entre molts professors de sociologia començar explicant què és la Sociologia recorrent a l'expressió "imaginació sociològica", la qual va ser encunyada en 1959 per un sociòleg nord-americà, C. W. Mills. Esta expressió podria equivaldre a mirar "sociològicament" la realitat que ens rodeja. Prenguem una cadira. La mirada d'un físic serà de resistències, forces i estructures atòmiques, per exemple. La d'un químic, de molècules i de reaccions químiques. Un biòleg veurà, si és de fusta, l'arbre o arbres de procedència o veurà si algun insecte la deteriora. Per a un científic social, el tipus de cadira ens parla de les seues funcions i de la posició del sedent, i amb això de normes socials implícites. Hi ha cadires per a treballar, per a marcar posicions socials, hi ha cadires per a reclinar-se i descansar en elles. En determinades situacions socials estes no serien apropiades per a mantindre relacions socials de caràcter molt formal, com ho és reclinar-se en una cadira normal en determinades circumstàncies (una classe, una conferència, una reunió de treball, una entrevista).

El mateix ens passa amb la cadira ens ocorre en moltes altres situacions, per exemple, quan visitem una pinacoteca, posem el Prado, una situació per a la que la nostra mirada, es diu, no està "educada". O quan passegem per un bosc en què a penes apreciem la infinitat de varietats vegetals que ens poden rodejar. Com a màxim reconeixem unes poques espècies vegetals. O en un mercat, si passem per davant dels parades de peix. Com la mirada sociològica, requereix d'entrenament, però no basta amb això. També creativitat, per això això de "imaginació sociològica". Cultivar, aprendre sociologia no és un procés rutinari, ens diu A. Giddens, d'adquisició de coneixement; requereix de l'ús de la imaginació per a alliberar-se de les circumstàncies personals i posar-les en un context més ampli. Per a fer ciència no basta observar; cal idear (imaginar), buscant relacions plausibles entre fenòmens diversos. Les teories sorgixen així del pensament (i.e. les aranyes), més que de la mera acumulació d'observacions (i.e. les formigues), però s'han de contrastar amb les observacions sobre la realitat (l'evidència empírica disponible). La realitat no parla per si sola. Cal fer-la parlar. Per a construir teories necessitem imaginació sociològica. Per a veure la realitat també.

En el nivell en què estem, es tracta de adonar-nos que podem mirar la realitat d'una altra manera, però que no és una cosa mecànica, ni automàtica. Requereix d'un

constant esforç d'anàlisi que no podem exercir sempre, un dels nostres rols, ja que la major part del temps del que exercim és d'actors socials quotidians, amb els seus diferents rols.

Detallar en què consistix eixa mirada sociològica no resulta tasca fàcil, encara que amb alguns exemples ho entendrem. Diguem que es tracta de veure com opera la societat; veure el que hi ha “darrere” del que se'ns manifesta. El mateix podríem utilitzar una altra metàfora: veure “per davall” o per darrere d'una situació donada. Deia J. J. Castillo que és funció de la sociologia “arromangar” la realitat social.

Així és que quan estem davant d'un fenomen donat tractem de connectar-lo amb un context més ampli, i al situar-lo veure si podem explicar-lo o comprendre'l. Però és important adonar-se que exercir la imaginació sociològica no és (només) deixar volar lliurement la imaginació, buscant qualsevol de les infinites possibilitats que poden fer que quelcom ha arribat a ser així quedant-nos amb la primera idea que ens vinga a la ment. Hem d'anar analitzant i depurant els resultats de la imaginació i reconduir-la pensant (imaginant) coses millors i més adequades.

Trobar-nos a una persona nua en una platja es pot deure a diverses causes. Un trastorn mental, una aposta, un robatori, una promesa, el resultat d'una borratxera, un ritual religiós. I podríem continuar imaginant raons. Ser possibles ho són moltes. Es tracta d'una vegada imaginades, quedar-se amb aquella o aquelles que considerem més plausibles. Aquelles en què el fenomen és conseqüència de processos socials ordinaris i d'abast general comuns a molta gent. No es tracta, per tant, de buscar l'excelsionari o el més extraordinari, el que és per casualitat, sinó allò més habitual. I, per al cas del que és habitual, no veure-ho com natural.

Encara que no és tan senzill, es podria aplicar la imaginació sociològica a la situació inicial de classe, tant per al professor (impartir sociologia) com per als alumnes (estudiar Treball social). Què faig jo ací? (El problema és que al ser fruit d'una trajectòria més llarga els elements intervinents són més variats.

Un altre cas que es pot treballar a classe és eixa afirmació que tantes voltes hem escoltat: “Vosté no sap qui sóc jo!”, i que a lo millor en alguna ocasió hem estat temptats de fer-la servir, si és que efectivament no ho hem fet.

LES QÜESTIONS

1. Fes-ne una caracterització més bé àmplia del que es la Sociologia.
2. Completa una frase que, com la següent, podem haver sentit més de una vegada en converses de carrer: “Vivim en una societat que ...”.
3. Recorrent a les qüestions tractades en el tema i l'aportació personal teua, comenta la frase plantejada a la qüestió anterior.
4. Comenta i debateix la frase d'Espinosa de l'encapçalament del tema: “M'he acurat no a ridiculitzar ni lamentar ni detestar els accions humanitzes, sinó a entendre-les.”
5. Busca afirmacions sobre grups, col·lectius i categories socials que consideres que estan mitjanament esteses entre la societat. Es poden considerar coneixement sociològic? Considera cada una d'elles i valora si són dubtoses o més aïna fermes. En què et bases?
6. Explica què són l'entrevista i l'enquesta i fes-ne una breu comparació entre ambdues tècniques d'investigació.

Referències bibliogràfiques

- GARCÍA FERRANDO, M. (coord.) (2010) *Pensar nuestra sociedad global*. Valencia, Tirant Lo Blanch.
- GIDDENS, A. (2006) *Sociología*. Madrid, Alianza.
- GINER, S. (1981) *Sociología*. Barcelona, Península (Hay reedición de 2010).
- HOLLIS, M. (1998) *Filosofía de las ciencias sociales: una introducción*. Barcelona, Ariel.
- IGLESIAS, M. C., ARAMBERRI, J. y L. RODRÍGUEZ ZUÑIGA (1980) *Los orígenes de la teoría sociológica*. Madrid, Akal.
- MARTÍNEZ QUINTANA, M. V. (2002) *Introducción a la sociología: los fundamentos básicos*. Valencia, Tirant lo Blanch.
- MORALES NAVARRO, J. y ABAD MÁRQUEZ, L.V. (1992) *Introducción a la sociología*. Tecnos, Madrid.
- MARQUÉS, J. V. (1980) *No és natural*. Valencia, Tres i Quatre.
- PICÓ, J. y SANCHIS, E. (1996) *Sociología y Sociedad*. Tecnos, Madrid.
- ROSSI, P. (1990) *Las arañas y las hormigas*. Barcelona, Grijalbo.
- TEPPERMAN, L. (2010) *The Sense of Sociability*. Toronto, Oxford University Press.
- WATSON, T. (1987) *Trabajo y sociedad: manual introductorio a la sociología del trabajo, industrial y de la empresa*. Barcelona, Hacer.